

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Sacramentstraat (Kortemark, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2020A404
Januari 2020

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Aaron Willaert, Wouter Van Goidsenhoven, Clara Thys

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2020

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksoopdracht.....	9
1.2.1	Doelstelling.....	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	10
1.3	Werkwijze en strategie	11
1.3.1	Methode	11
1.3.2	Fysisch geografische situatie	11
1.3.3	Historische context en bekende archeologie.....	11
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek.....	12
1.3.6	Introductie tot het projectgebied.....	13
1.3.6.1	Ruimtelijke situering.....	13
1.3.6.2	Geplande werken.....	14
1.4	Assessmentrapport.....	16
1.4.1	Fysisch geografische en geologische situatie	16
1.4.1.1	Landschappelijke situering	17
1.4.1.2	Tertiaire lithostratigrafie	20
1.4.1.3	Quartaire lithostratigrafie	21
1.4.1.4	Bodemvormingsprocessen	23
1.4.2	Historische en archeologische voorkennis.....	24
1.4.2.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	24
1.4.2.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	27
1.4.2.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	29
1.4.2.4	Huidige gebruik en verstoringen.....	33
1.5	Synthese	36
2	Bibliografie.....	38

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	13
Figuur 4: Huidige toestand van het terrein (©Google Streetview).	14
Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	15
Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	17
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 10: Profiellijn hoogteverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).....	19
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 12: Profiel dwars op de Handzamvallei (Bron: Bogemans, F. & Baeteman, C. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 20, p.24).....	21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).	23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km (Bron: Geopunt).	24
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	29
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	30
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).	30
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....	31
Figuur 20: Projectgebied bij benadering weergegeven op de loopgravenkaart van januari 1918 (Bron: Memory Maps 10-20NE3-2A-170118-Zarren).	31
Figuur 21: Projectgebied bij benadering weergegeven op de loopgravenkaart van september 1918 (Bron: Memory Maps 10-Armee-Belge-09-Zarren-0918).....	32

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	33
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	34
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	34
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	35
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).....	35

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.....16

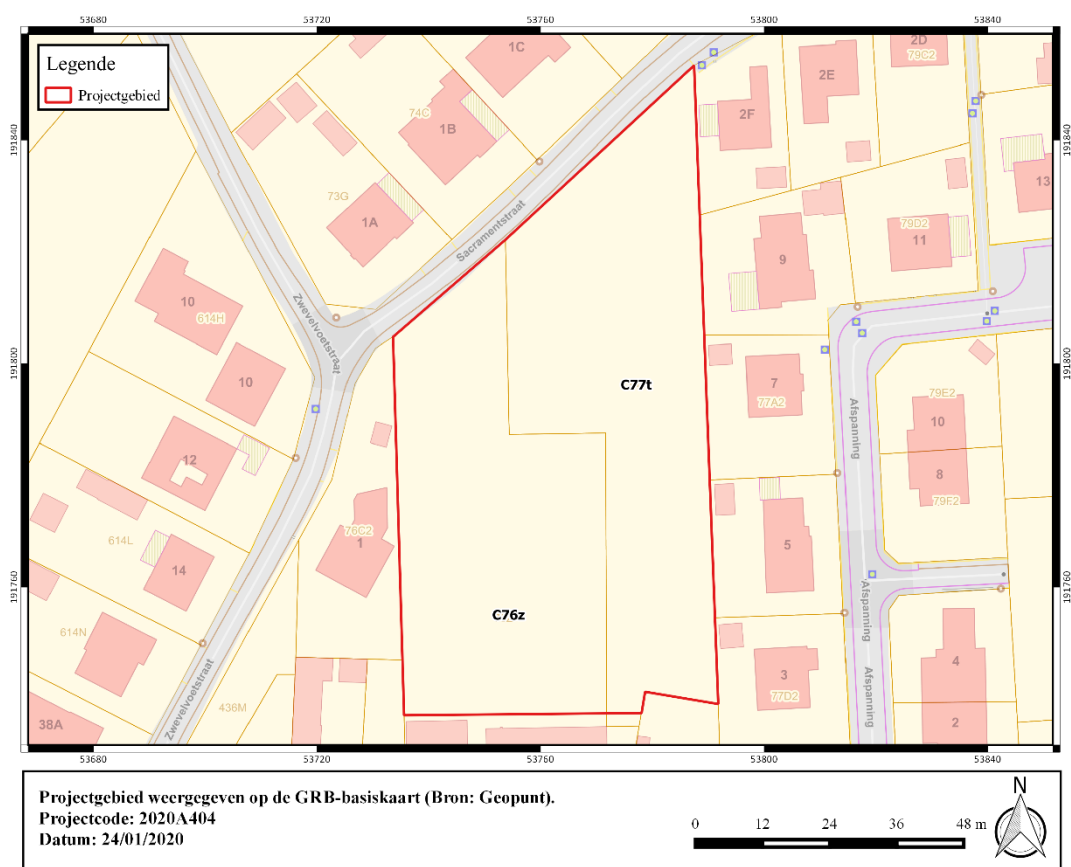
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

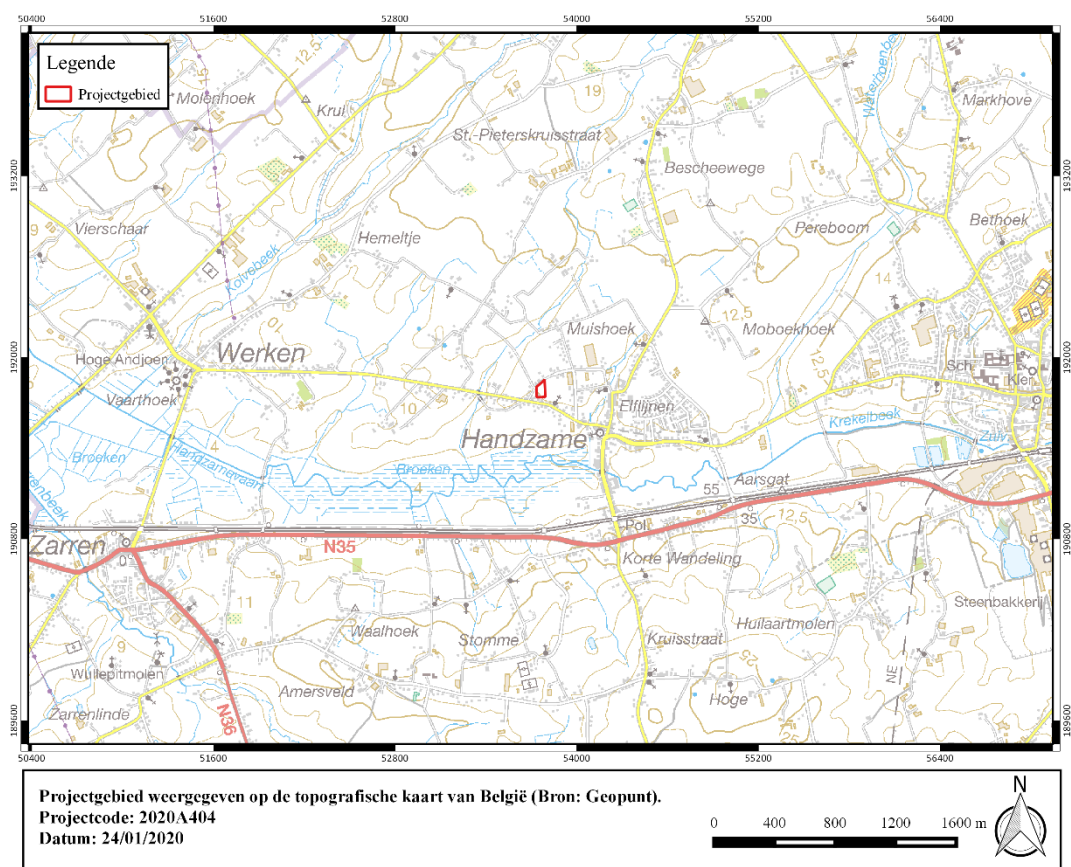
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Kortemark
	Deelgemeente	Handzame
	Postcode	8610
	Adres	Sacramentstraat 8610 Handzame
	Toponiem	Sacramentstraat
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 53668 Y _{min} = 191731 X _{max} = 53851 Y _{max} = 191859
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Kortemark, Afdeling 2, Sectie C, nr's: 77t, 76z Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn te bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een vastgestelde archeologische zone, noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt ca. 5072 m²; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel economisch onwenselijk voorafgaand aan het aanvragen van de verkavelingsvergunning. De opdrachtgever wenst het verkrijgen van de vergunning af te wachten.

Daarom wordt geopteerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Handzame Sacramentstraat werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed¹ geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare

¹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen zoals:

- Ferrariskaart, 1771-1777
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp, 1842-1879
- Loopgravenkaart

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.²

² <http://www.geopunt.be/>

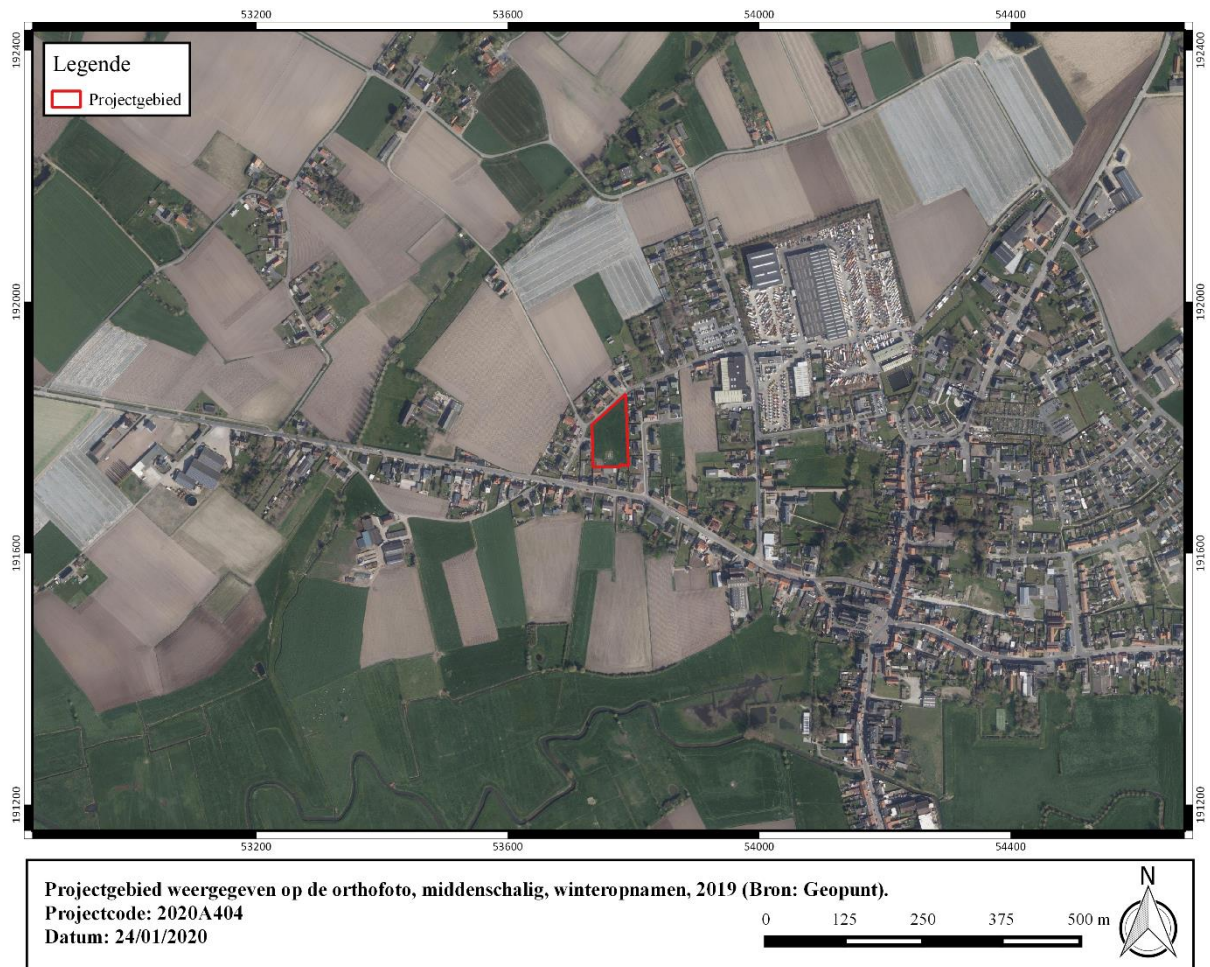

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Handzame, deelgemeente van Kortemark, in de provincie West-Vlaanderen. Handzame grenst ten zuidwesten aan Zarren, ten noordwesten aan Werken, ten noordoosten aan Ichtegem en ten oosten aan Kortemark.

Het plangebied zelf is omgeven door de Sacramentstraat ten noorden en bebouwde percelen ten oosten, zuiden en westen. De dorpskern van Handzame situeert zich ca. 435 meter ten zuidoosten.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

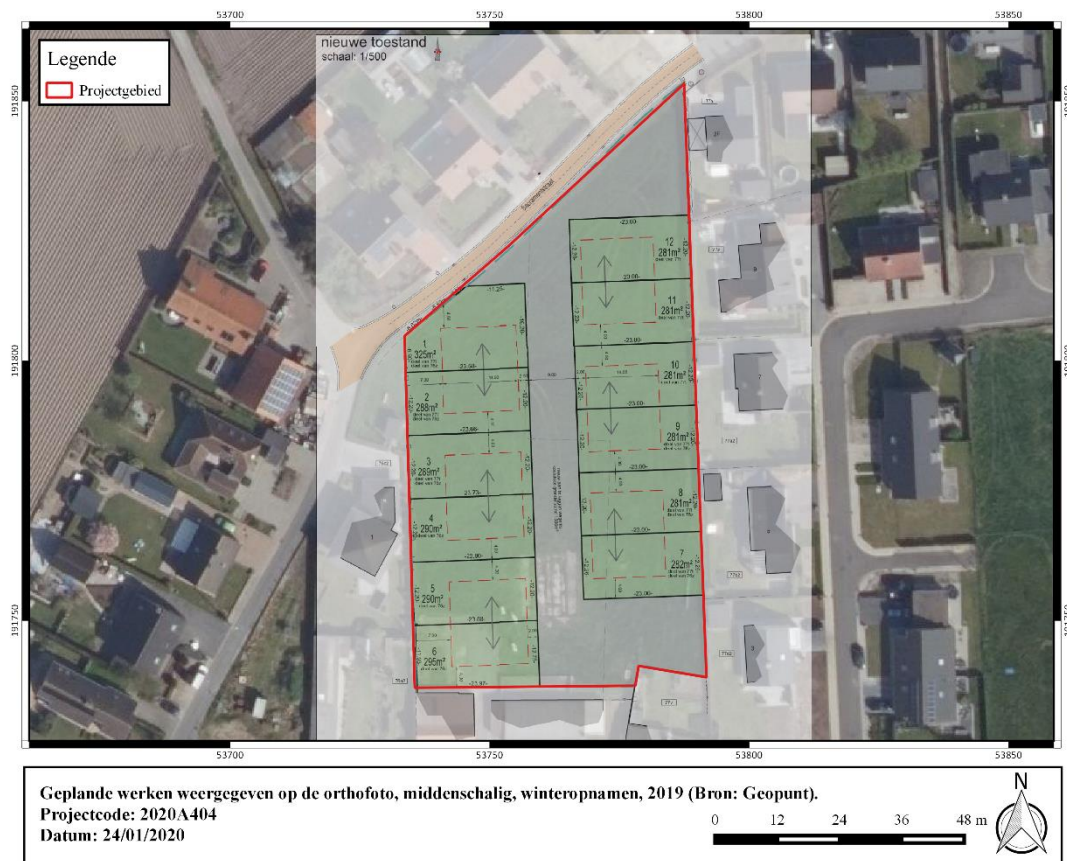
De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 5072 m². Op heden is quasi het volledige plangebied in gebruik als weide. In het zuidelijk deel van het terrein zijn twee verharde zones waar te nemen. De westelijke verharde zone heeft een oppervlakte van 150 m², de oostelijke verharde zone heeft een oppervlakte van 130 m².

Figuur 4: Huidige toestand van het terrein (©Google Streetview).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de realisatie van een verkaveling van 12 loten met bijhorende infrastructuur in de vorm van wegenis en nutsleidingen. De loten hebben een variabele oppervlakte van 281 tot 325 m². Het lijkt geen twijfel dat de geplande werken, het hiermee gepaard gaande werfverkeer en werfinrichting en de mogelijke toekomstige ingrepen in de individuele kavels, het potentieel archeologisch niveau over het volledige plangebied bedreigen. Bijgevolg wordt binnen deze archeologienota uitgegaan van een integrale versterking.

Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.

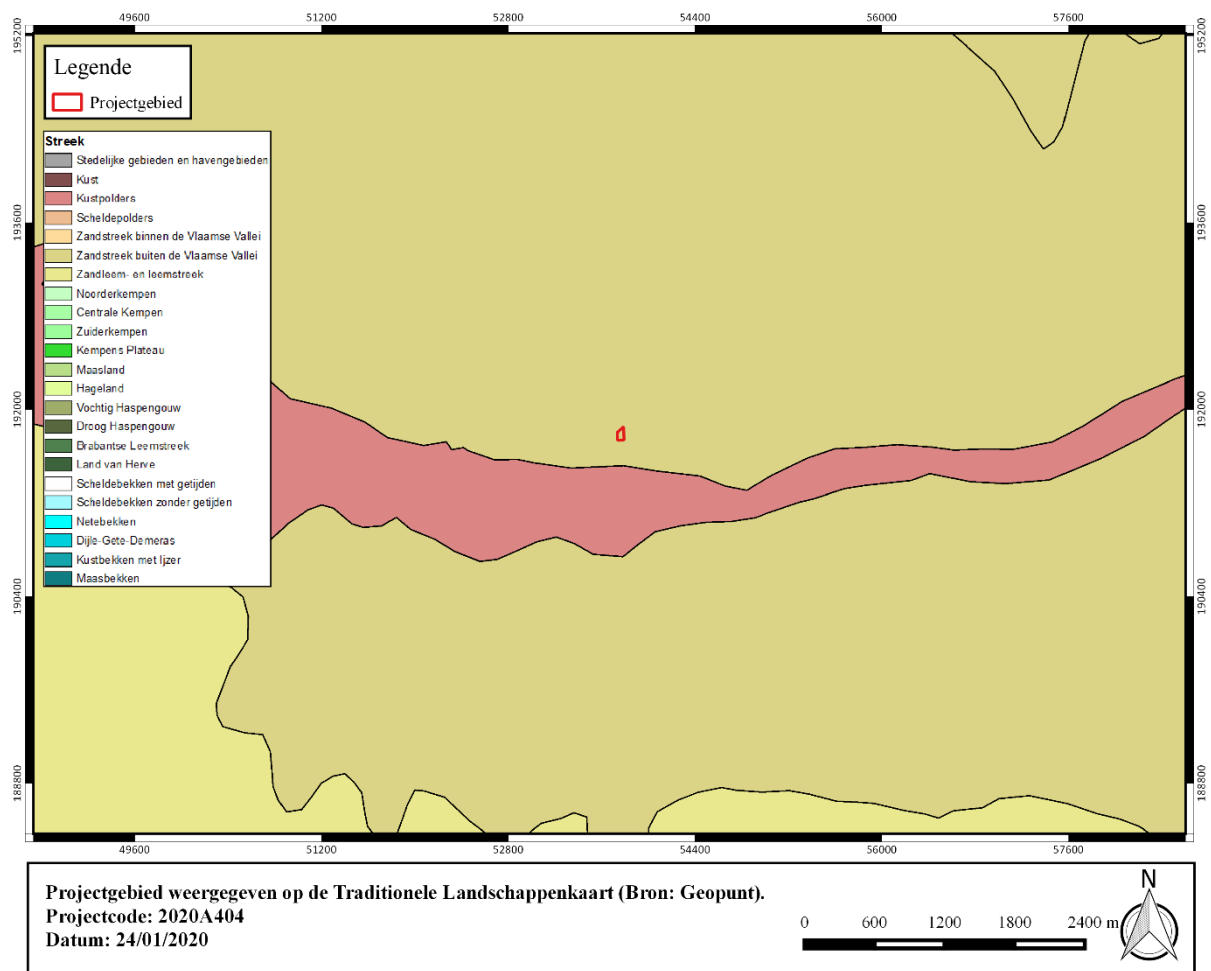
Bron	Informatie
Landschappelijke situering	Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei.
Tertiair	Lid van Kortemark (Formatie van Tielt).
Quartair	Type 3
Bodemtypes	Sch, Sdh, OB
Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen	10.4 – 10.8 m TAW
Hydrografie	Ijzerbekken, deelbekken Handzamevallei

1.4.1.1 Landschappelijke situering

Het plangebied is gelegen in de zandstreek buiten de Vlaamse Vallei.

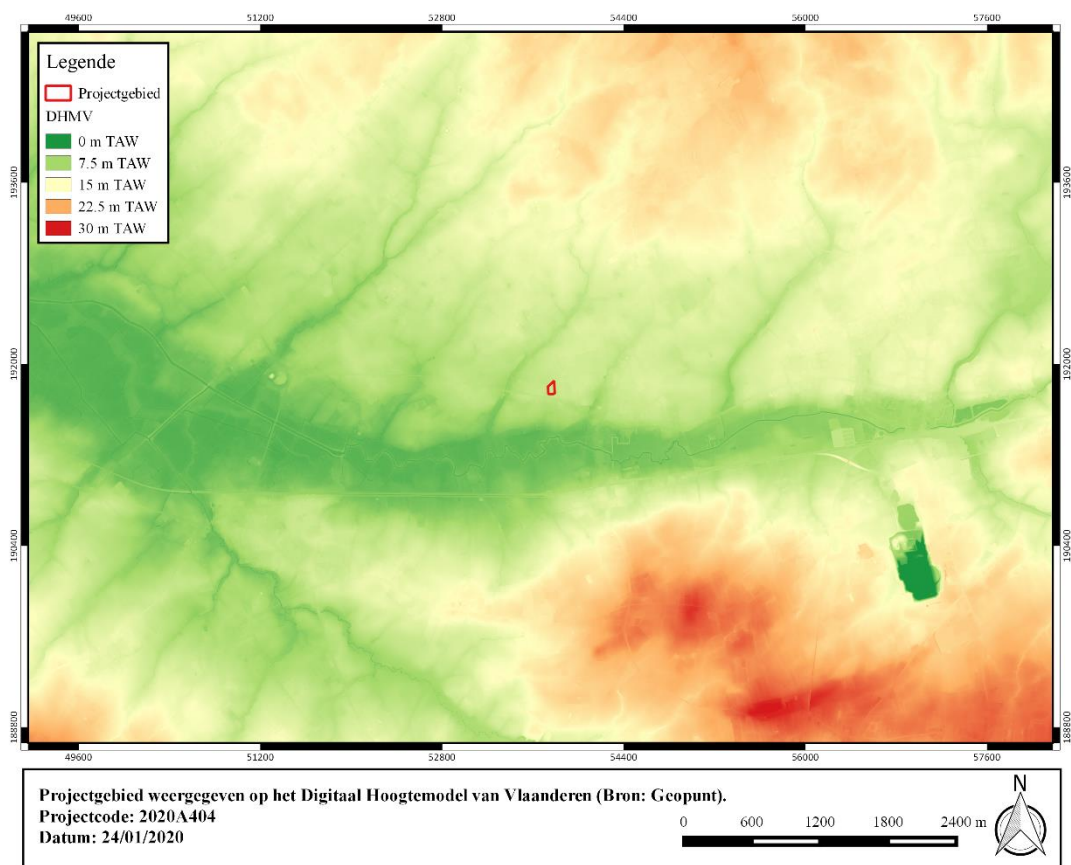
Het landschap in de omgeving van het plangebied wordt gedomineerd door de zuidelijk gelegen Handzamevallei, die zelf een oostelijke uitloper is van de Ijzervallei. Het plangebied is gelegen op de overgang van de paleovallei van de Handzamevaart en een zuidelijke uitloper van het plateau van Wijnendale, op een Weichseliaan rivierterras. De holocene vallei van de Handzamevaart situeert zich precies ten zuiden van het plangebied. De afwatering in de omgeving van het plangebied gebeurt in essentie van het noordoosten (plateau van Wijnendale) naar het zuidwesten (Handzamevallei). Ten westen en ten oosten van het plangebied situeren zich respectievelijk de beekvalleien van de Strooibeek en de Plaatsebeek. Het plangebied is gelegen op een hoogte van 10.4 – 10.8 m TAW en kent een relatief vlak verloop. Ten zuiden van de Werkenstraat is duidelijk de noord-zuid georiënteerde helling van de Handzamevallei waar te nemen.

Hydrografisch is het plangebied gelegen binnen het Ijzerbekken, deelbekken Handzamevallei.

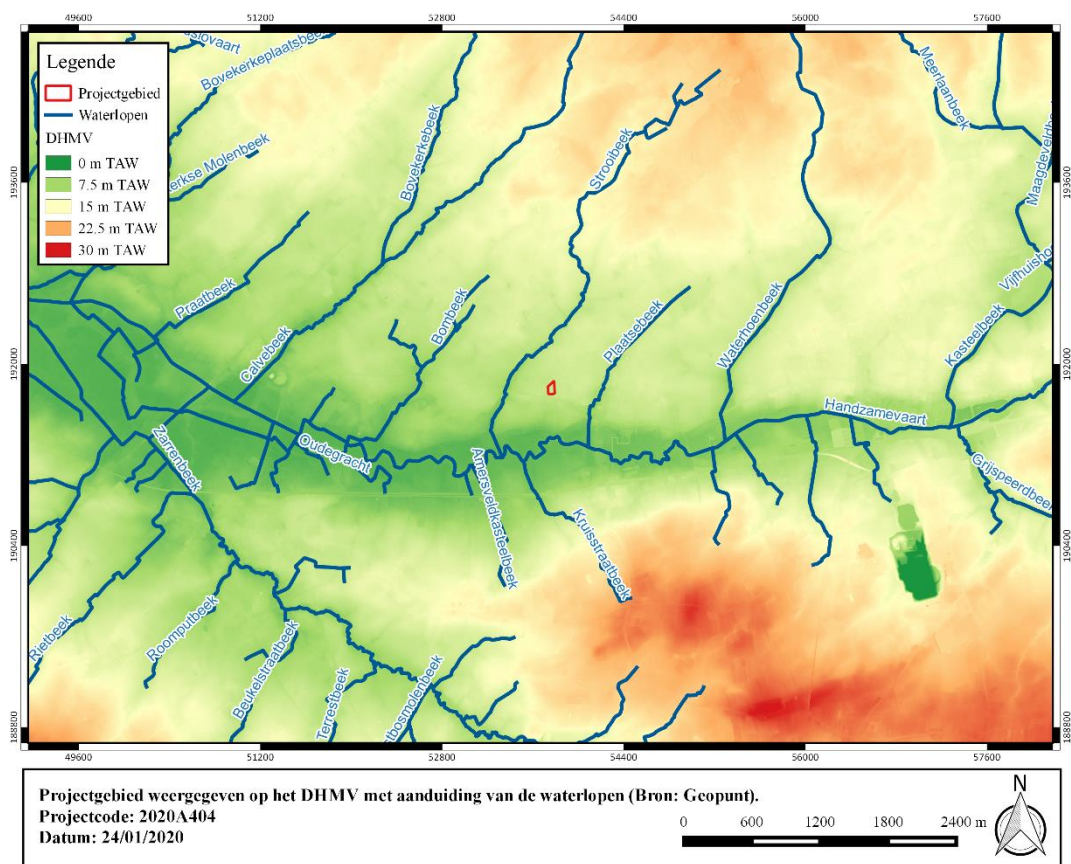

Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

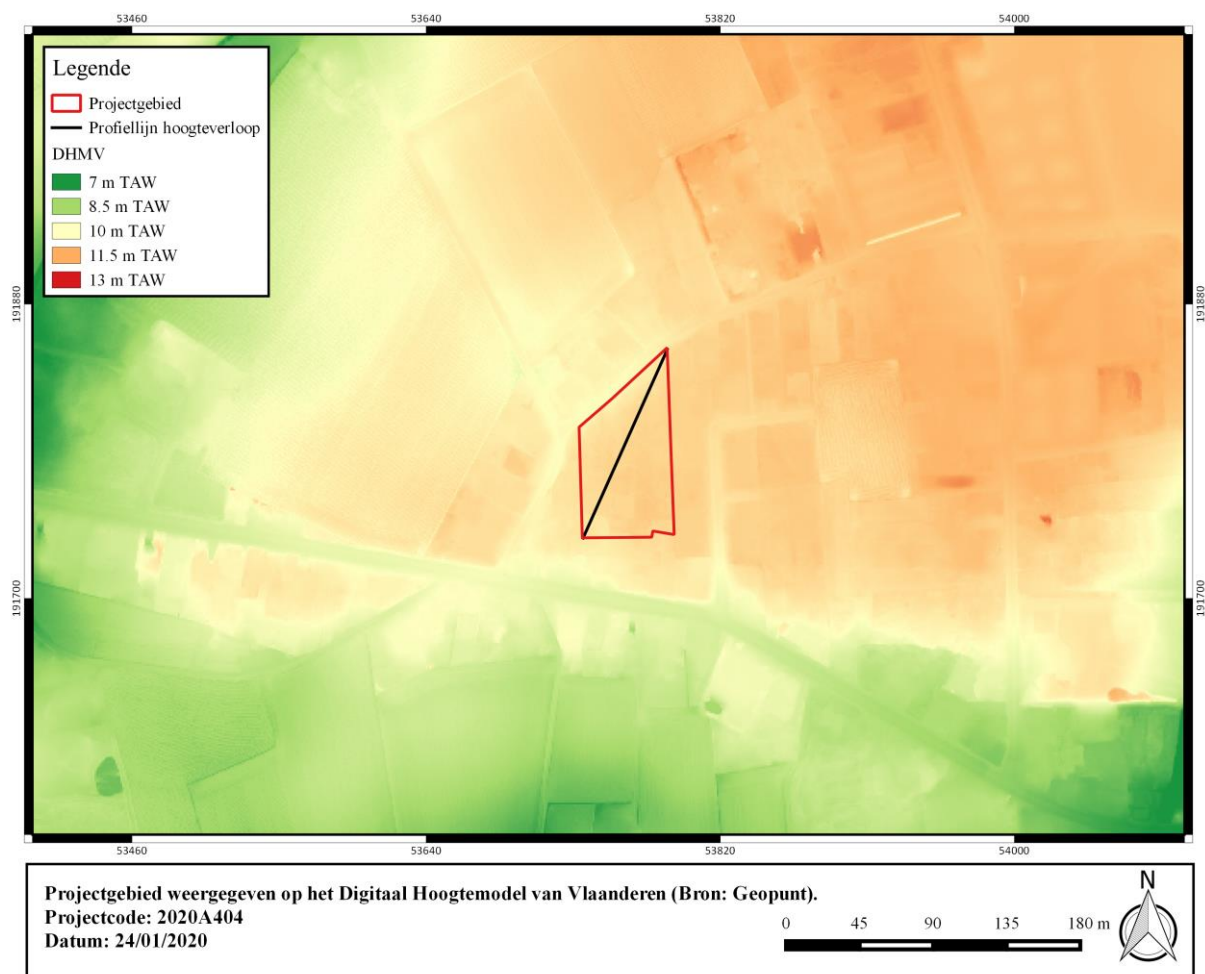

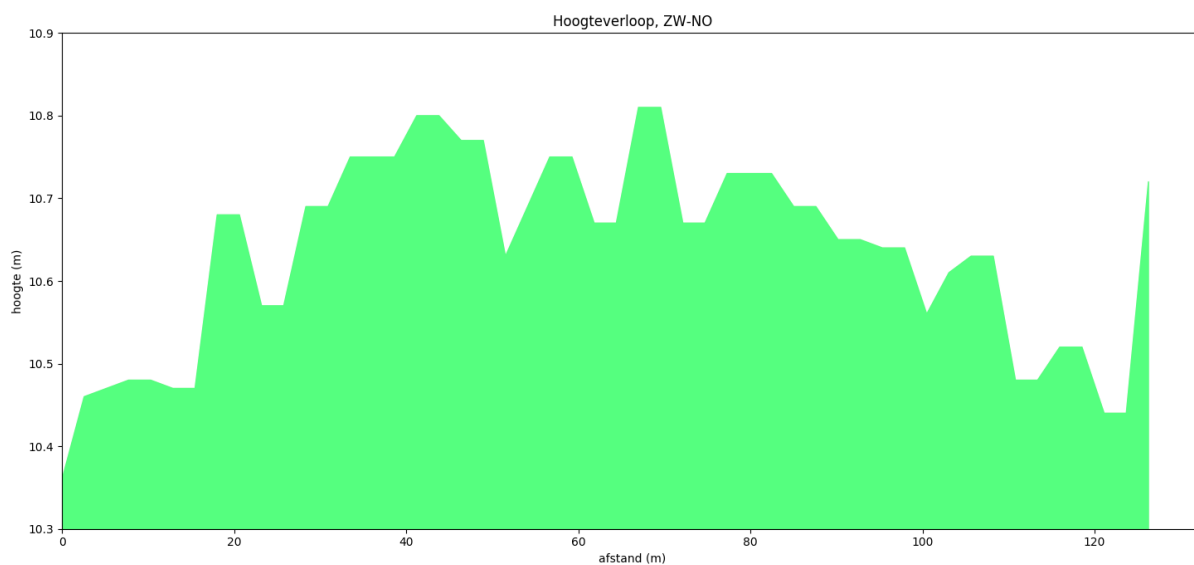
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHNV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

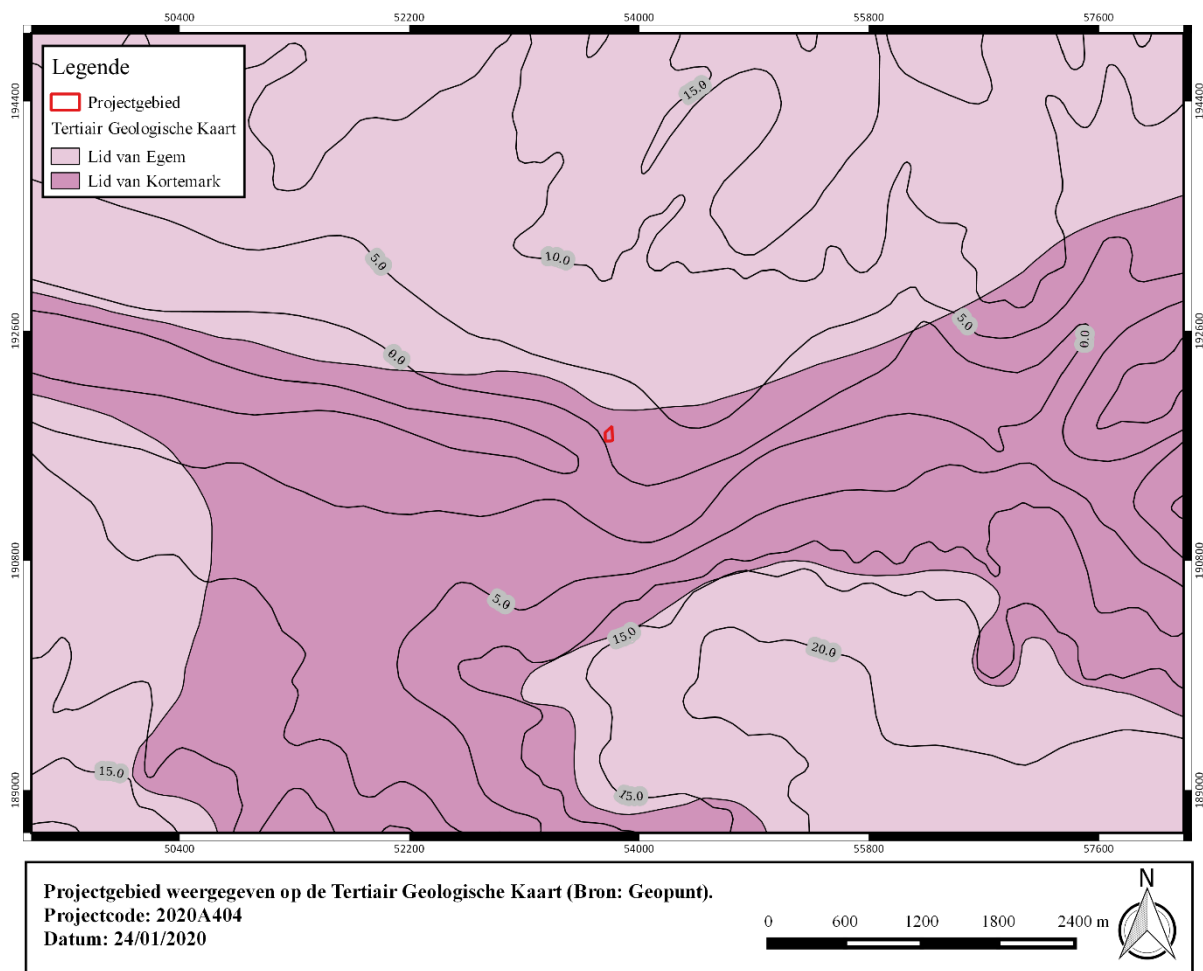

Figuur 10: Profiellijn hoogtereverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Kortemark (Formatie van Tielt)**. De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment.

Het oudste lid is het Lid van Kortemark en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf."

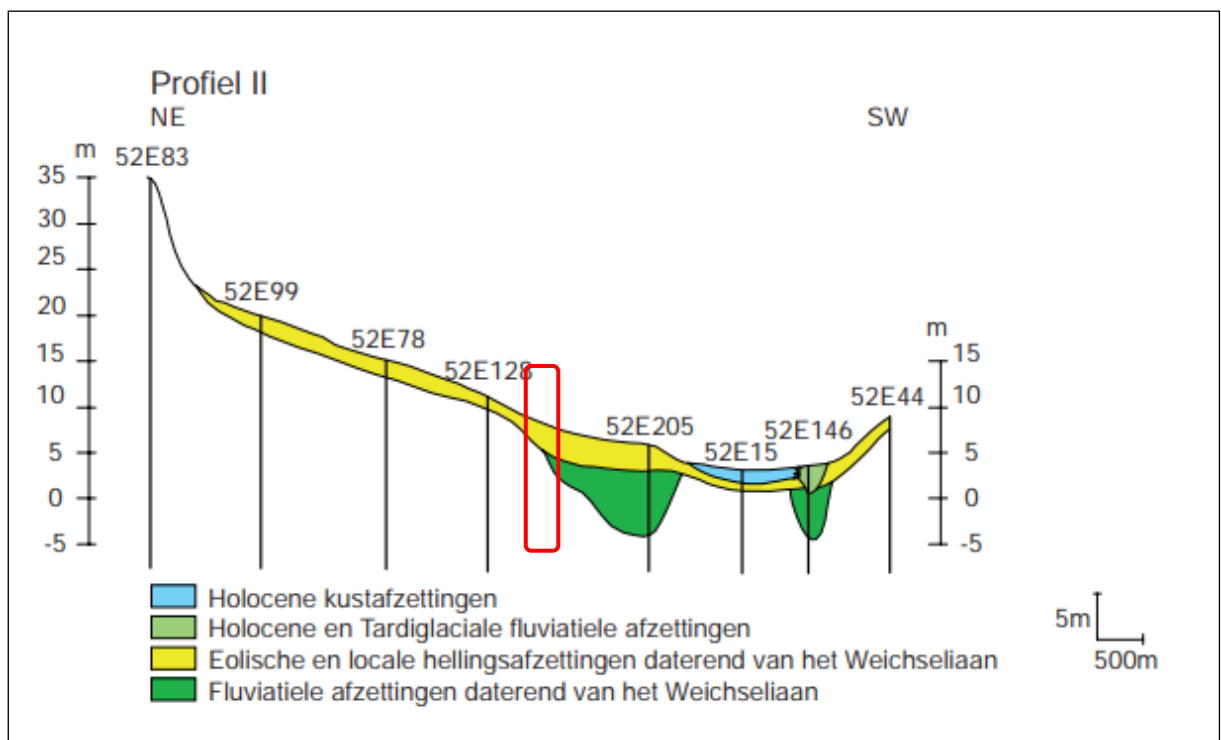

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

De vallei van de Handzame heeft zich ontwikkeld wanneer er zich tijdens de overgang Saaliaan-Eemiaan belangrijke uitschuringen hebben voorgedaan waardoor de paleovallei van de IJzer verder is ontwikkeld. In de huidige kustzone hebben de uitschuringen het peil tot -25 m TAW bereikt. Tijdens de daaropvolgende warmere fase van het Eemiaan, wanneer opnieuw een stijging van het zeeniveau is opgetreden zijn in het meest zeewaartse gedeelte mariene afzettingen gesedimenteerd, wat verder landinwaarts zijn in een meer rustige omgeving wadafzettingen gevormd. De getijdenafzettingen hebben zich verder landinwaarts uitgebreid langs een depressie waarin de paleo-IJzer actief was als estuarium. In de Handzamevallei is tijdens het Eemiaan accumulatie opgetreden zowel van veen als van klastisch materiaal. De afzettingen in de Handzamevallei zijn vervolgens opnieuw geërodeerd, zij het gedeeltelijk. De eerste erosiefase heeft waarschijnlijk plaats gehad bij de overgang van het Eemiaan naar het Weichseliaan wat geresulteerd heeft in een reeds bredere depressie waarin vervolgens een rivier met multiële geulen actief is geweest. Na een periode van accumulatie is opnieuw erosie opgetreden waarbij grotendeels de uiteindelijke vorm van de depressie is ontstaan. In deze depressie was een fluviatiel systeem actief dat voornamelijk fijn zand en silt transporteerde en afzette. Deze sedimenten worden op sommige plaatsen bedekt met overstromingsvlaktafzettingen die zijn geaccumuleerd zijn in een zeer rustige omgeving waar de fluviatiele activiteit beperkt is.

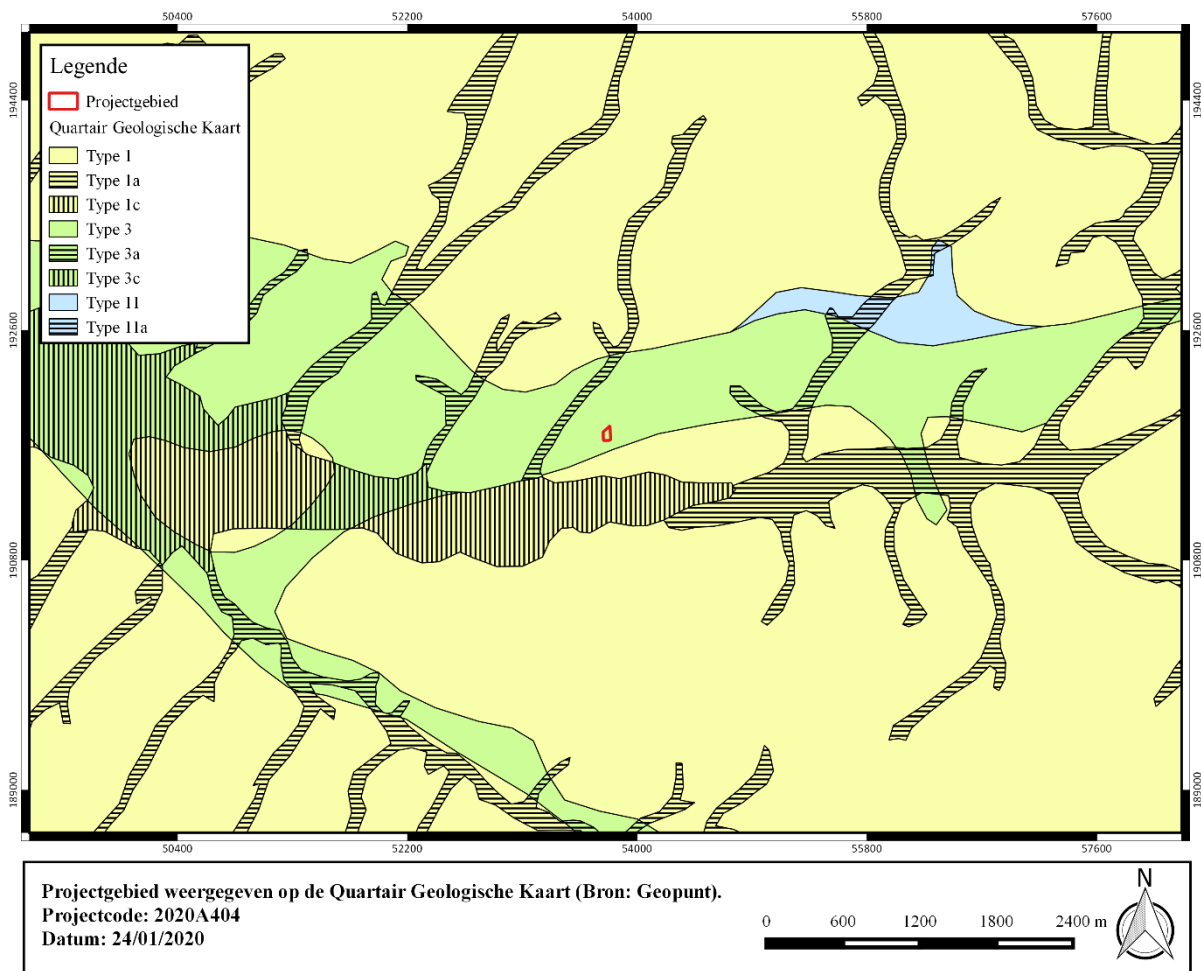
Onderstaande profiel toont duidelijke de verschillende afzettingsfases ter hoogte van de Handzamevallei. Het plangebied is gelegen aan de rand van de paleovallei van de Handzamevaart. De fluviatiele afzettingen uit het Weichseliaan zijn bedekt met eolische afzettingen en hellingsafzettingen uit het laat-Weichseliaan. De holocene vallei van de Handzame situeert zich precies ten zuiden van het plangebied.

Figuur 12: Profiel dwars op de Handzamevallei (Bron: Bogemans, F. & Baeteman, C. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 20, p.24).

Het projectgebied is gelegen in het **Quartair Type 3**. Dit type bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zandleem tot leem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen bevatten van het Quartair.

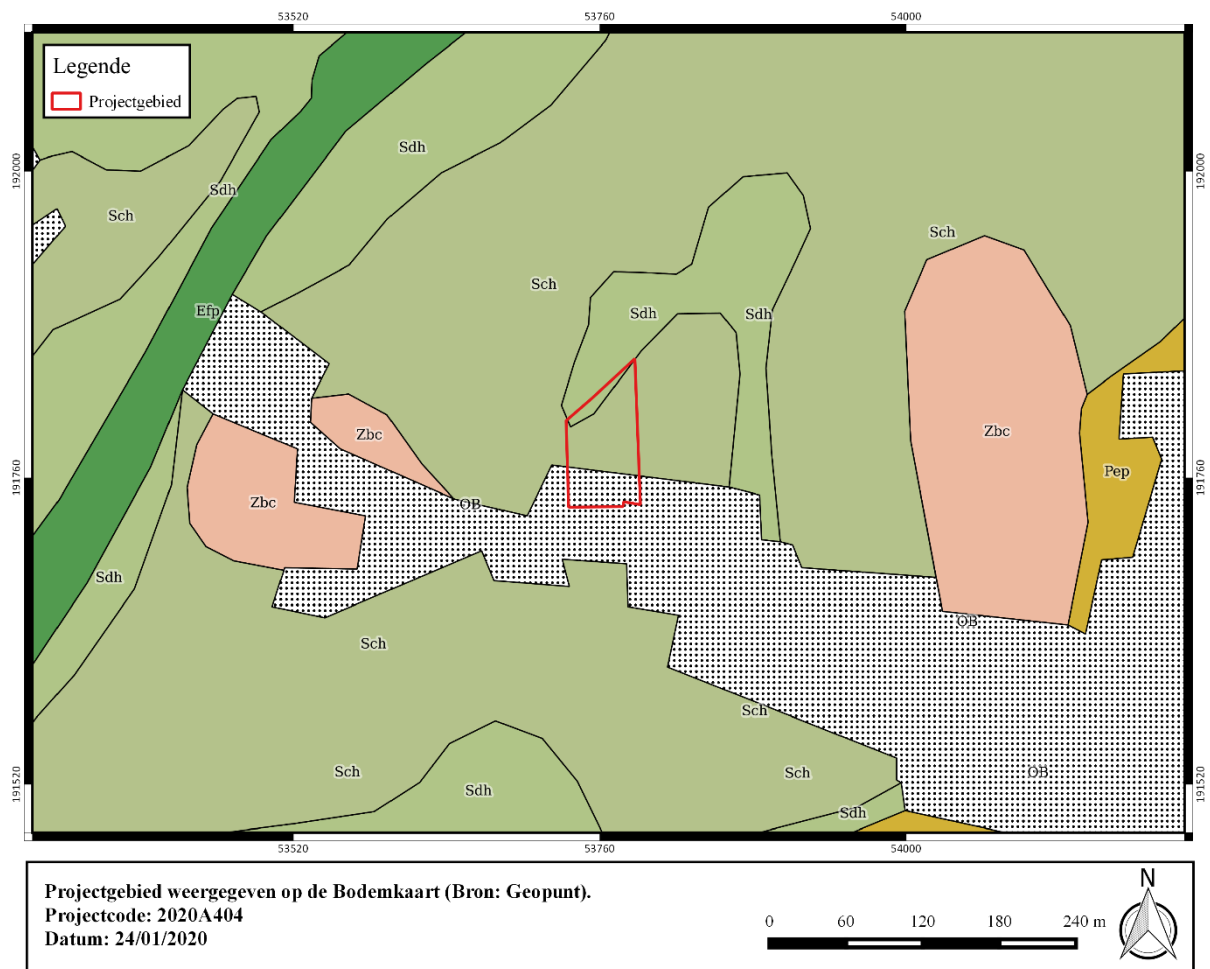
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodenvormingsprocessen

Het bodemtype **Sch** is een matig droog lemig zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont. Het is een Postpodzol waarbij een uniforme en homogene Ap horizont minstens 30 cm dik is en donkergrijs van kleur. Daaronder komen resten van de verbrokkelde Podzol B voor die overgaan in een sterk gevlekte verbrokkelde textuur B waarin roestverschijnselen voorkomen tussen 60 en 90 cm.

Het bodemtype **Sdh** is een matig natte lemig zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont. Het is een Postpodzol met een bouwlaag die goed humeus is, gehomogeniseerd en ca. 30-50 cm dik. De Podzol B is deels door oplossingsverschijnselen maar grotendeels door het uitdelven en afvoeren van het verharde benedendeel bijna volledig verdwenen. Roestverschijnselen beginnen tussen 40 en 60 cm en zijn soms moeilijk waarneembaar in de Podzol B.

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

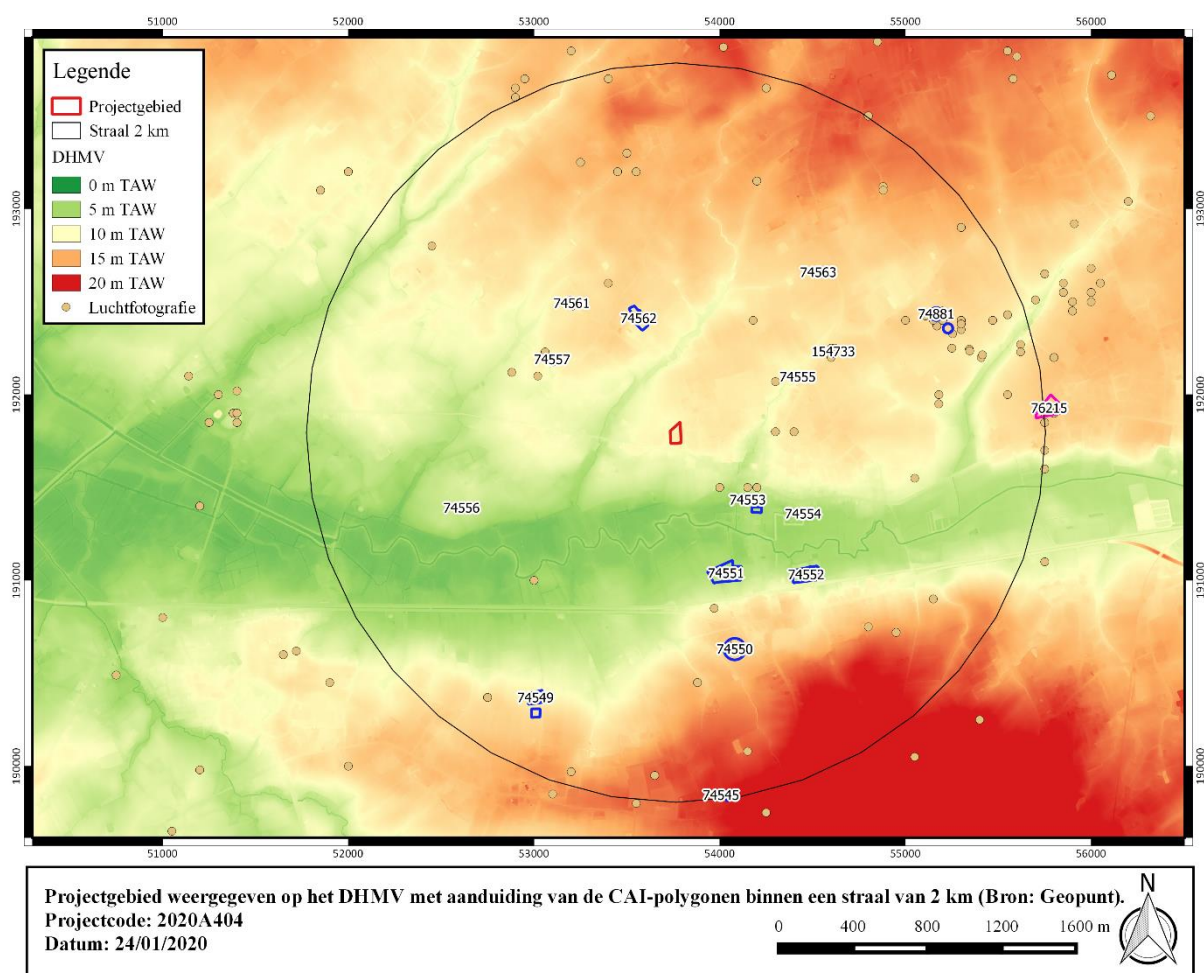
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

De dichtstbijzijnde gekende archeologische site bevindt zich een tweetal kilometer ten oosten van het onderzoeksgebied, eveneens op het Weichseliaan terras aan de overzijde van de Plaatsebeek. Bij vlakdekkend onderzoek in de vroege jaren '90 werden 2 grafmonumenten uit de bronstijd onderzocht en relictten uit WOI aangesneden. Vermoedelijk is deze schaarste aan gekend recent onderzoek een reflectie van het landelijke karakter van de ruime omgeving en het gebrek aan onderzoek. Puur op basis van landschappelijke factoren moet de regio langs de Handzamevaart een gunstige locatie geweest zijn voor landbouwgemeenschappen vanaf het finaal-neolithicum. Op basis van luchtfotografische prospectie zijn dan ook meerdere circulaire structuren gekend die zich situeren op de rand van de vallei. Naast deze indicatoren voor het inrichten van een funeraire ruimte tijdens de bronstijd zijn op het kaartblad van de CAI meerdere cartografische indicatoren opgenomen van laatmiddeleeuwse tot vroegmoderne agrarische infrastructuur.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

76215	Opgraving (1992); NK: 15 meter Vroege bronstijd: twee bronstijdgrafheuvels. Ter hoogte van de oostelijke grafheuvel werden geen perifere structuren of graf teruggevonden, bij de westelijke werd in het opvullingspakket een reeks scherven van 1 zelfde pot teruggevonden WO I: 2 ronde kuilen met materiaal uit WO I Onbepaald: 2 reeksen van karrensporen, waarvan één over de vulling van grafheuvel II loopt, geen datering mogelijk
-------	--

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

74545	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74548	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74549	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74551	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74552	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74553	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht - pastorijs
74554	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74555	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74556	Indicator cartografie; NK: 15 meter

	Late middeleeuwen: site met walgracht
74557	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74560	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74561	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74562	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74563	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht
74881	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: site met walgracht

Luchtfotografie

74550	Indicator luchtfotografie; NK: 15 meter Bronstijd: grafheuvel
154732	Luchtfotografie; NK: 150 meter Onbepaald: drievoudige circulaire structuur
154733	Luchtfotografie; NK: 150 meter Onbepaald: dubbele circulaire structuur

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Het landschap in de omgeving van het plangebied wordt gedomineerd door de zuidelijk gelegen Handzamevallei, die zelf een oostelijke uitloper is van de Ijzervallei. Het plangebied is gelegen op de overgang van de paleovallei van de Handzamevaart en een zuidelijke uitloper van het plateau van Wijnendale, op een Weichseliaan rivierterras. Ten westen en ten oosten van het plangebied situeren zich respectievelijk de beekvalleien van de Strooibeek en de Plaatsebeek. De ligging van het plangebied op iets hoger gelegen terrein aan de rand van de holocene vallei van de Handzamevaart, in de directe omgeving van beekstelsels, moet een hoge aantrekkingskracht gehad hebben op jager-verzamelaars in de regio. Binnen een straal van 2 km zijn tot op heden geen vondsten uit de steentijd geattesteerd, al reflecteert dit vermoedelijk eerder een gebrek aan archeologisch onderzoek dan de historische realiteit.

Ca. 2 km ten oosten van het plangebied zijn bij een opgraving uit 1992 twee bronstijdgrafcirkels gelokaliseerd. De landschappelijke ligging aan de Handzamevallei in de omgeving van beken was een geschikte omgeving voor een gemengd boerenbedrijf uit de bronstijd. De ruggen van mineraalrijke, vochthoudende gronden waren ideaal om te wonen en akkerbouw te bedrijven en er was altijd open water in de directe nabijheid. Vanuit de nederzetting werd het omliggende land geëxploiteerd en is er een afname van bos en toename van open landschap te constateren. Bronstijdgrafcirkels zijn voornamelijk opgeworpen op natuurlijke verhogingen in het landschap, waarbij niet uitgesloten is dat het visuele effect werd nagestreefd.³

Voor de Romeinse periode zijn in de directe omgeving van het plangebied tot op heden geen sporen vastgesteld. Desalniettemin moet de locatie van het plangebied, ter hoogte van een brede vallei die in direct contact stond met de kust, een interessante locatie geweest zijn. Tevens dient opgemerkt te worden dat veel dorpen aan de rand van de Ijzervallei een vroegmiddeleeuwse oorsprong hebben, wat tevens een verhoogde verwachting indiceert naar sporen uit de vroege middeleeuwen. De lager gelegen gronden in Handzame en omgeving worden tot ver in de middeleeuwen overspoeld door zout water, dat via met de zee verbonden geulen in het binnenland wordt gebracht. Veel van deze schorgronden worden in de loop van de middeleeuwen opnieuw toegankelijk door een geleidelijke opslibbing van de geulen. Op veilige droge gronden, veelal in de buurt van water, ontstaan kleine nederzettingen zoals Handzame. Via bronnen is vastgesteld dat zich in de 11de eeuw in Handzame nog een haventje of losplaats situeerde waar middelgrote schepen bij hoogwater konden aanleggen. Het gehucht Aarsgat zou hiermee verband houden. De kooplieden voor de jaarmarkt in Torhout varen over de Ijzercreek naar Handzame en trekken van daaruit te voet naar Torhout, waardoor Handzame zich ontwikkeld tot een niet onbelangrijke economische speler.

Gedurende het Ancien Régime behoort het dorp tot de kasselrij van het Brugse Vrije onder het graafschap Vlaanderen. Het grootste deel van het huidige grondgebied maakt deel uit van het Ambacht Kortemark. De belangrijkste heerlijkheid is de Heerlijkheid Edewalle die bestaat uit 18 achterlenen die zich uitstrekken over het grondgebied van de huidige gemeentes Kortemark, Handzame en Zarren. De heerlijkheid van het 'Hof van Amersvelde' is een leen dat rechtstreeks van de Burg van Brugge afhangt.

De eerste vermelding van Handzame is in een akte van 1085 uit het cartularium van de abdij van Ename, waarbij het patronaatschap van de kerk en de parochie Handzame wordt opgedragen aan de abdij van Ename. Deze abdij speelt mogelijk ook een rol bij de indijking

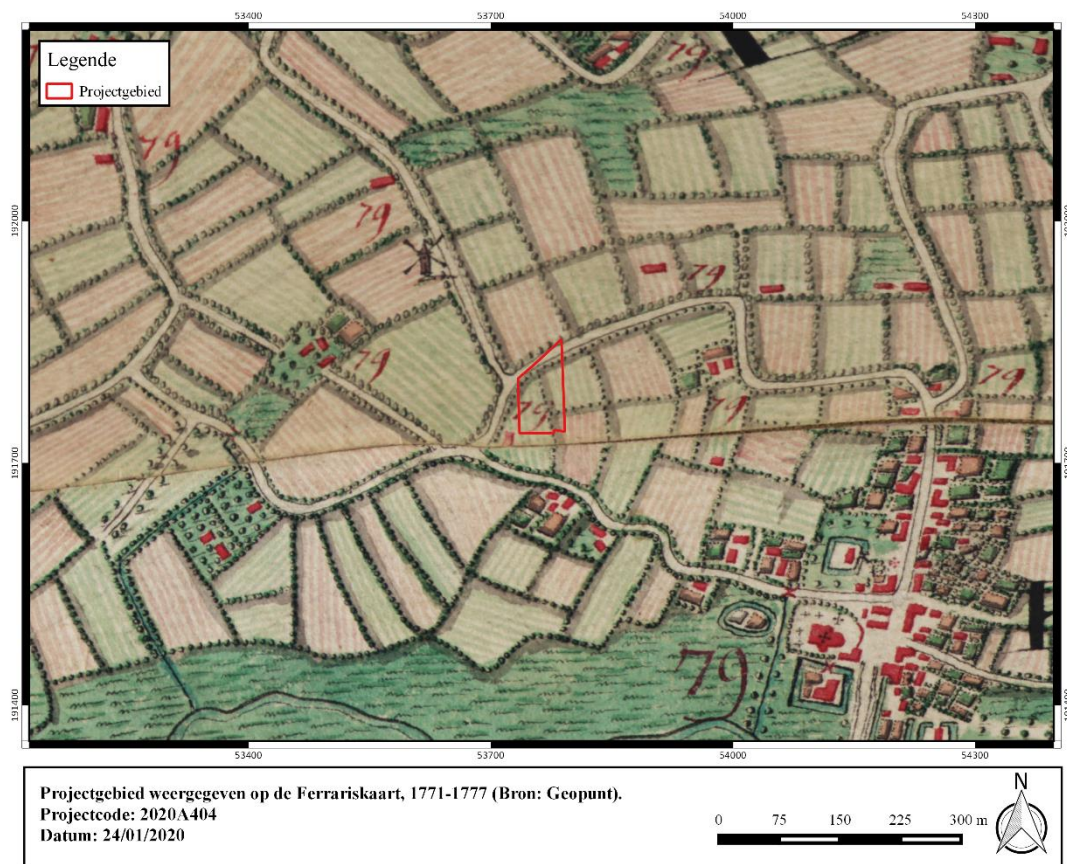
³ Theunissen, L. 2009, Midden-bronstijdsamenlevingen in het zuiden van de Lage Landen: Een evaluatie van het begrip 'Hilversum-cultuur'

van het gebied. Tevens wordt in 1294 aan de IJzermonding in Nieuwpoort de sluis naar Nieuwendamme gebouw, waardoor veel drassige gronden ingepolderd kunnen worden.

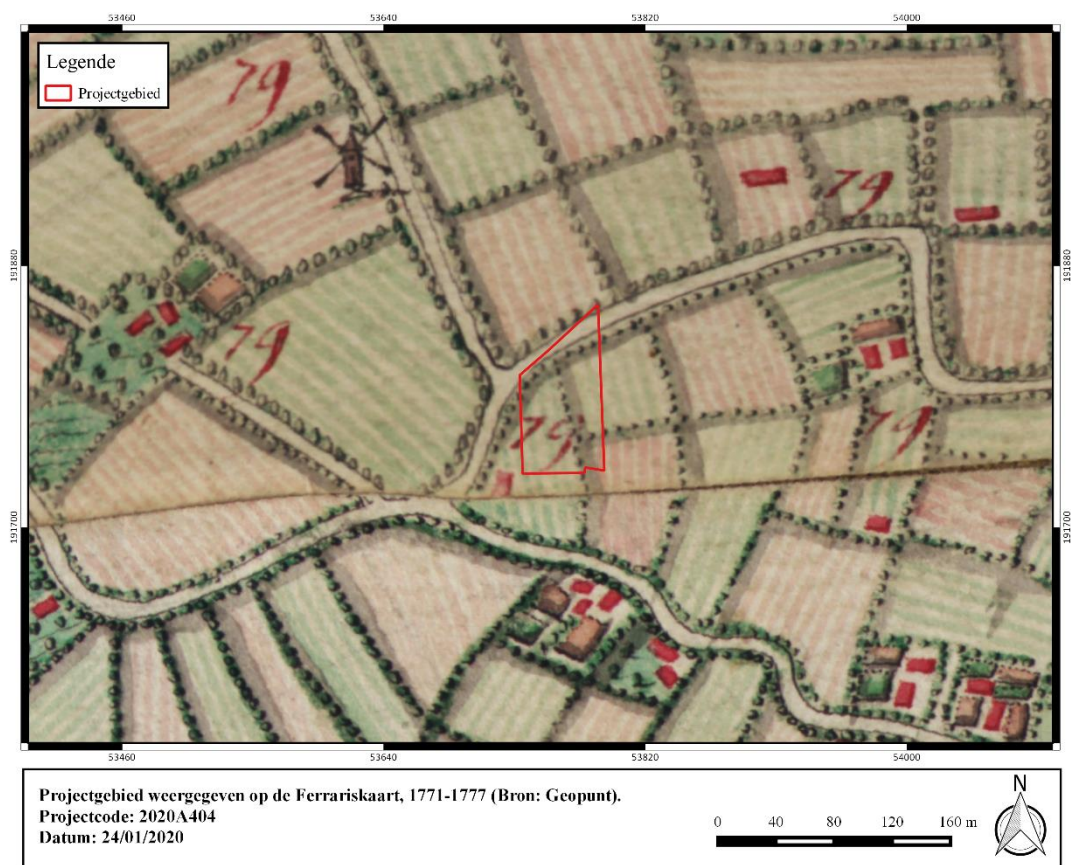
1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De Ferrariskaart geeft geen bebouwing weer binnen de projectgrenzen. Het verloop van de huidige Sacramentstraat is reeds duidelijk waar te nemen. De Werkenstraat is nog niet rechtgetrokken. De Ferrariskaart karteert het plangebied als akker ten westen van de dorpskern die zich ontwikkeld heeft langs de huidige Edewallestraat. Ten zuiden van het plangebied is het meersgebied van de Handzamevallei waar te nemen. De 19^e-eeuwse cartografische bronnen geven evenmin bebouwing weer binnen de projectgrenzen. Gedurende WO I situeert Handzame zich binnen het Duitse hinterland. Door de ligging nabij het front wordt Handzame uitgebouwd tot logistiek knooppunt. De loopgravenkaarten geven geen WO I-infrastructuur weer binnen de projectgrenzen. In de directe omgeving zijn wel een aantal barakken en loopgraven waar te nemen. Op de loopgravenkaarten is het plangebied niet bebouwd.

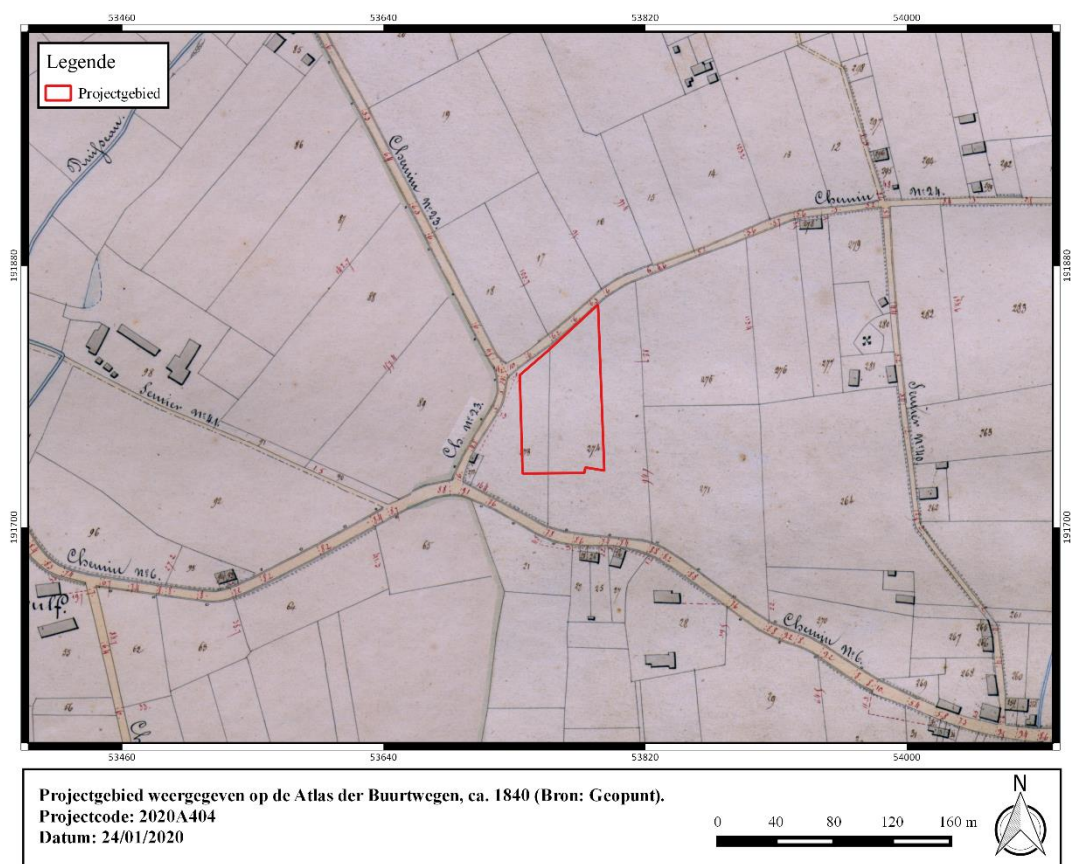

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

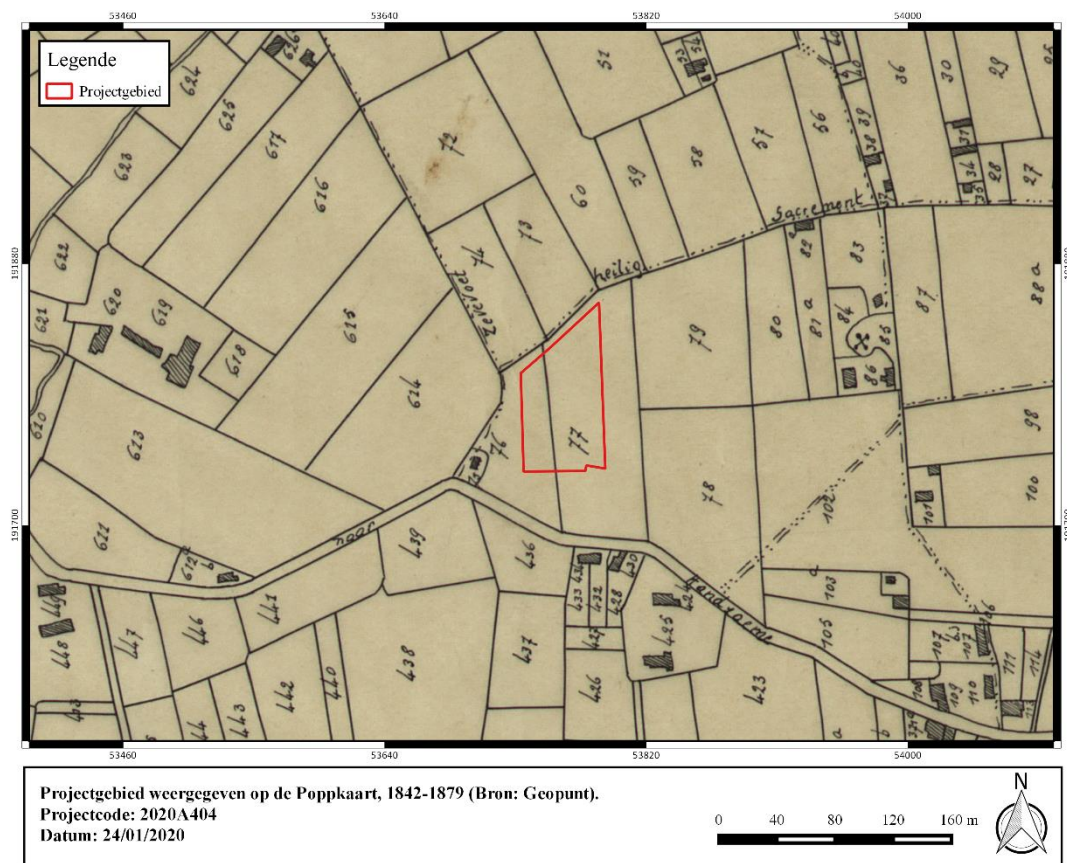

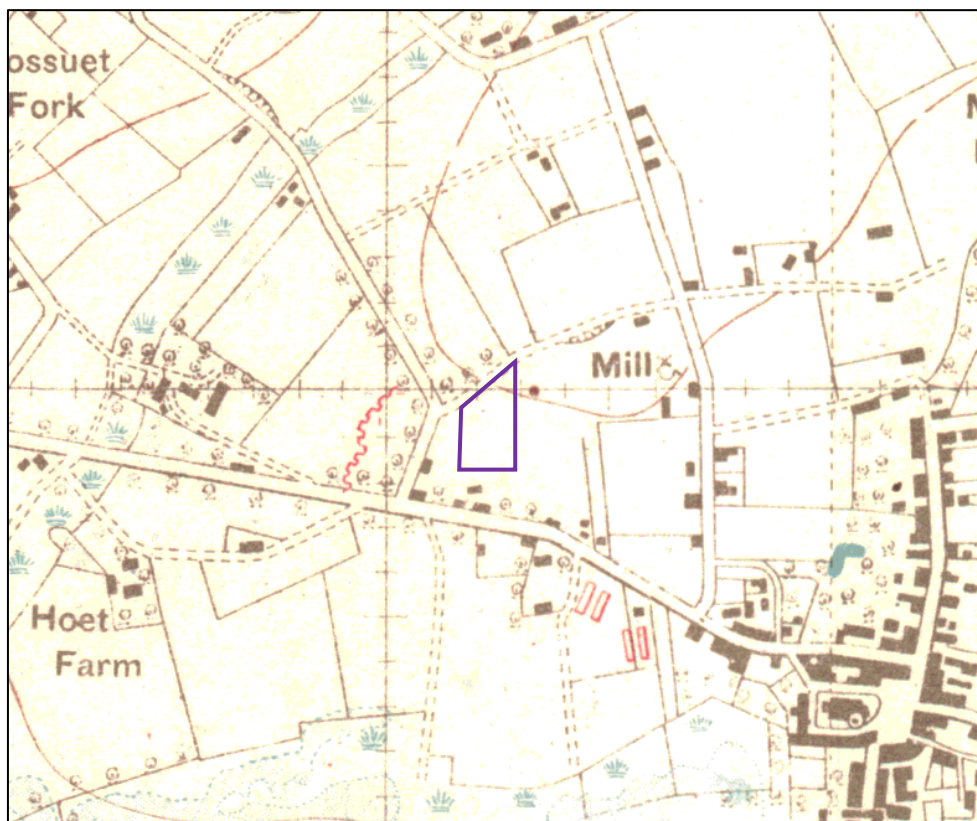
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

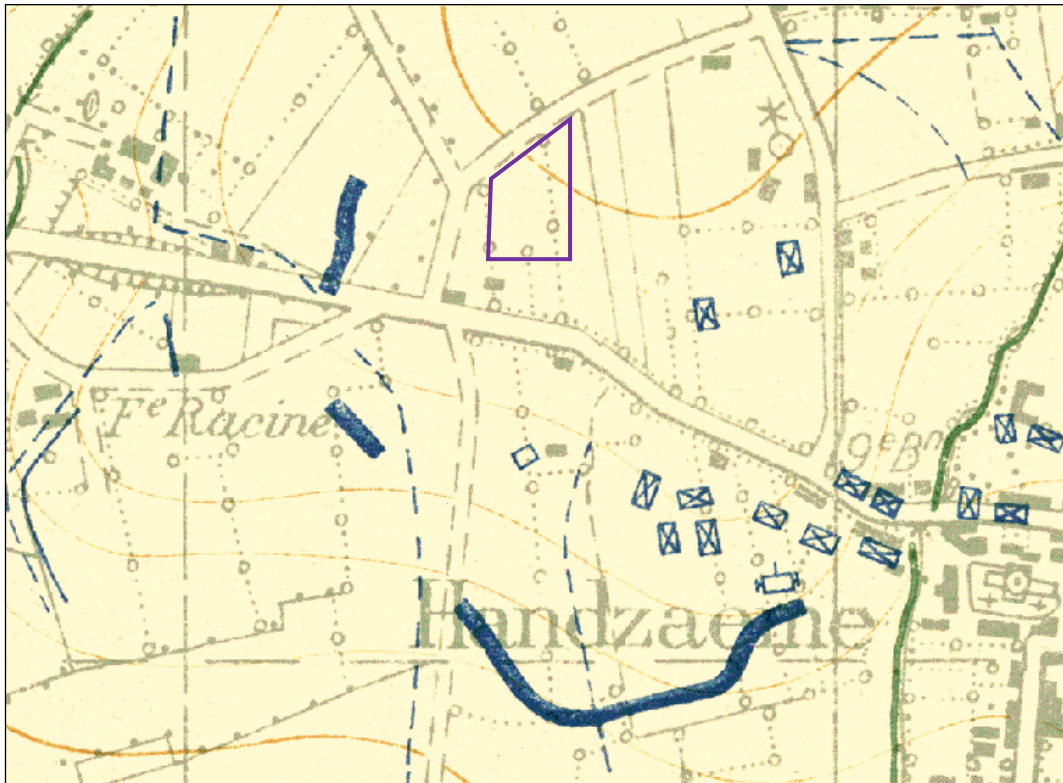

Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Figuur 20: Projectgebied bij benadering weergegeven op de loopgravenkaart van januari 1918 (Bron: Memory Maps 10-20NE3-2A-170118-Zarren).

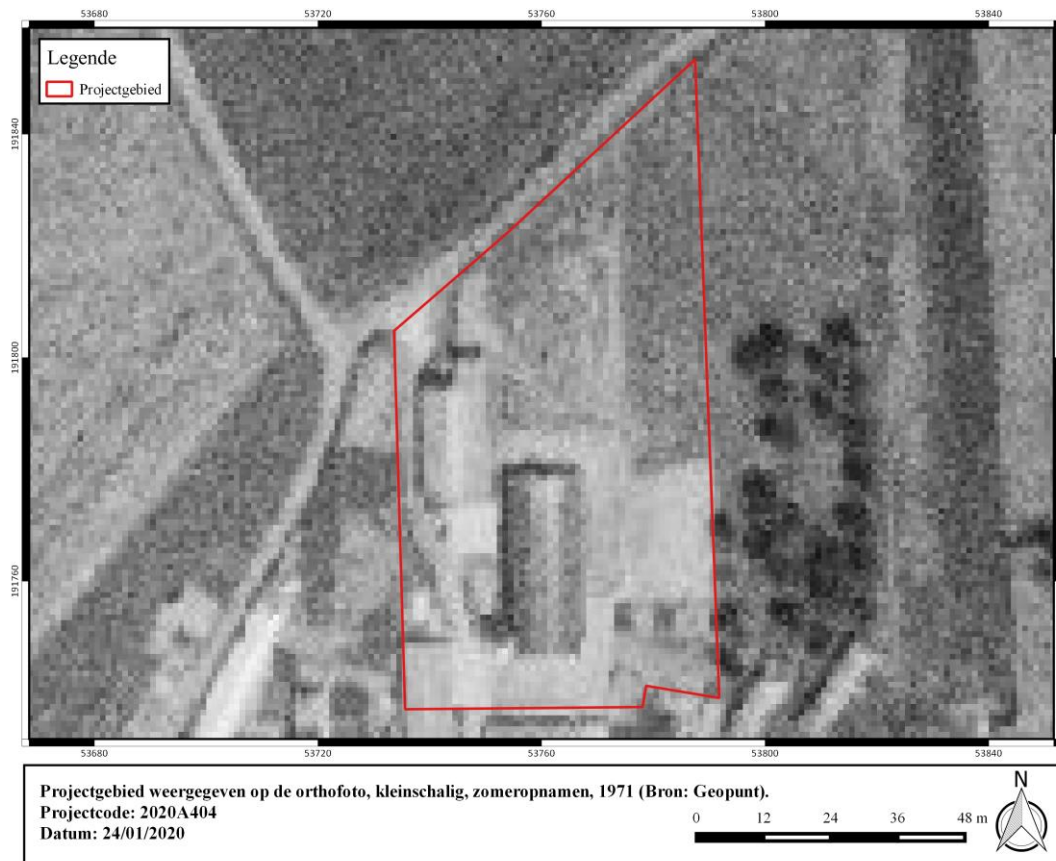

Figuur 21: Projectgebied bij benadering weergegeven op de loopgravenkaart van september 1918 (Bron: Memory Maps 10-Armee-Belge-09-Zarren-0918).

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een duidelijke evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Tot en met de orthofoto van 1979-1990 situeert zich een omvangrijk gebouwenbestand in het zuidelijk en westelijk deel van het plangebied. Het betreft een viertal gebouwen met bijhorende verharding. Noch de functie van deze gebouwen, noch de impact van deze bebouwing op het bodemarchief, is op heden gekend. Op de luchtopname van 2000-2003 zijn de gebouwen niet langer weergegeven. De sporen van de sloop zijn nog duidelijk zichtbaar. Vanaf de orthofoto van 2008-2011 is de huidige toestand waar te nemen. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 5072 m². Op heden is quasi het volledige plangebied in gebruik als weide. In het zuidelijk deel van het terrein zijn twee verharde zones waar te nemen. De westelijke verharde zone heeft een oppervlakte van 150 m², de oostelijke verharde zone heeft een oppervlakte van 130 m².

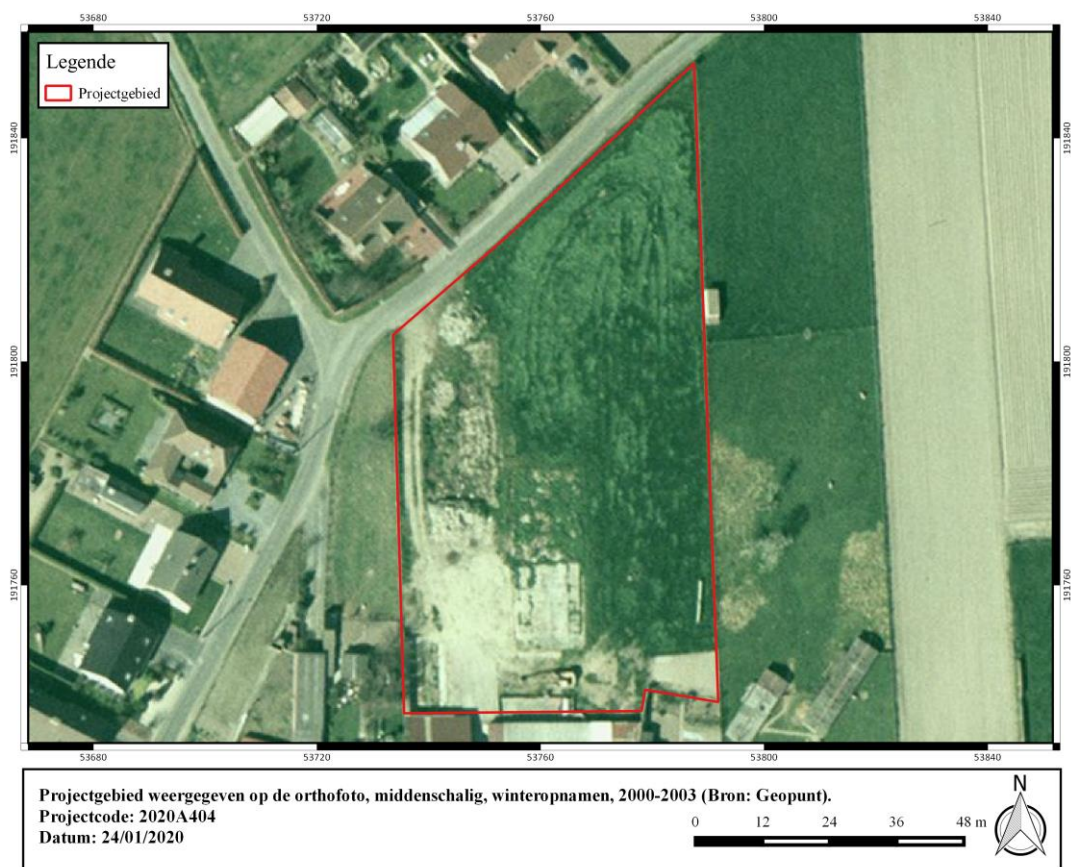

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwe verkaveling aan de Sacramentstraat te Handzame, deelgemeente van Kortemark. Het projectgebied is ca. 5072 m² groot en ligt heden braak, in het zuiden zijn nog enkele resten aanwezig van oudere bebouwing.

Landschappelijk gezien is het onderzoeksgebied gelegen in de zandstreek buiten de Vlaamse Vallei. Handzame bevindt zich op de rand van de oude getijdengeul van de Handzame die tijdens het laat-Pleistoceen en vroeg-Holoceen gedeeltelijk is opgevuld met eolische afzettingen. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noorden van de huidige loop van de Handzamevaart en wordt in het oosten afgeschermd door de vallei van de Plaatsebeek en in het westen door de vallei van de Stroobek. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een Postpodzolbodem weer waarbij de oorspronkelijke bodemontwikkeling grotendeels is herwerkt en is opgenomen in de ploeglaag. Hoewel de omgeving zeer gunstig moet geweest zijn voor zowel jager-verzamelaars als vroege landbouwers wijzen de gegevens van de bodemkaart op weinig gunstige bewaringsomstandigheden m.b.t. artefactensites. Vanwege het indicatieve karakter van de bodemkaart dient dit echter objectief vastgesteld te worden door middel van landschappelijke boringen.

De cartografische bronnen wijzen op een ruraal en open karakter van de omgeving dat tot op heden bewaard is gebleven. Het onderzoeksgebied bevindt zich een 300-tal meter ten westen van de historische kern van het dorp Handzame. Op de Ferrariskaart is aangegeven dat het terrein in gebruik is als akker. Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied is een gebouw weergegeven. De 19^e-eeuwse bronnen geven geen verandering weer in deze situatie. Gedurende WO I situeert Handzame zich binnen het Duitse hinterland. Door de nabije ligging van het front wordt het dorp ingericht als logistiek knooppunt. Hoewel de loopgravenkaarten in de directe omgeving van het plangebied zowel loopgraafsegmenten als barakken weergegeven is binnen de projectgrenzen geen WO I-infrastructuur waar te nemen. De orthofotosequentie geeft echter een ander beeld. Op de oudste luchtopname is te zien hoe de zuidwestelijke helft van het terrein bebouwd is. Deze bebouwing wordt gesloopt, deze sloopwerken zijn te zien op de luchtopname van 2000-2003. De impact hiervan op het bodemarchief is ongekend. In het zuiden van het plangebied blijven enkele delen verharding over die worden verwijderd in het kader van de geplande werken.

De dichtstbijzijnde gekende archeologische site bevindt zich een tweetal kilometer ten oosten van het onderzoeksgebied, eveneens op het Weichseliaan terras aan de overzijde van de Plaatsebeek. Bij vlakdekkend onderzoek in de vroege jaren '90 werden 2 grafmonumenten uit de bronstijd onderzocht en relictten uit WO I aangesneden. Vermoedelijk is deze schaarste aan gekend recent onderzoek een reflectie van het landelijke karakter van de ruime omgeving en het gebrek aan onderzoek. Puur op basis van landschappelijke factoren moet de regio langs de Handzamevaart een gunstige locatie geweest zijn voor landbouwgemeenschappen vanaf het finaal-neolithicum. Op basis van luchtfotografische prospectie zijn dan ook meerdere circulaire structuren gekend die zich situeren op de rand van de vallei. Naast deze indicatoren voor het inrichten van een funeraire ruimte tijdens de bronstijd zijn op het kaartblad van de CAI meerdere cartografische indicatoren opgenomen van laatmiddeleeuwse tot vroegmoderne agrarische infrastructuur.

Op basis van het bureauonderzoek dient uitgegaan te worden van een trefkans inzake archeologisch erfgoed. Vooralsnog zijn geen argumenten aan het licht gekomen dat het terrein vrij is van relictten. Uit de orthofotosequentie blijkt echter dat het terrein in het verleden was bebouwd, de impact hiervan en van de sloopwerken op het bodemarchief is ongekend. In de eerste plaats dient een landschappelijk bodemonderzoek de bodemopbouw en verstoringsgraad

te evalueren. Mocht blijken dat de bodem verstoord is kan verder onderzoek mogelijk niet langer zinvol zijn. Hoewel de bodemkaart suggereert dat de bewaringscondities m.b.t. artefactensites niet gunstig zijn kan dit ook door middel van het landschappelijk bodemonderzoek geëvalueerd worden. Mocht het bodemprofiel lokaal goed bewaard zijn kan een verkennend archeologisch booronderzoek noodzakelijk zijn. In het geval van een positieve staalname kan dit onderzoek in functie van artefactenconcentraties aangevuld worden met waarderende boringen en/of proefputten. Naast de trefkans inzake artefactensites dient op basis van het landschappelijk kader en de gekende waarden evenzeer uitgegaan te worden van een trefkans inzake sporen van bewoning, begraving of andere activiteiten in de vorm van bodemsporen. De meest geschikte onderzoeksmethode met betrekking tot deze verschijningsvorm is een proefsleuvenonderzoek.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020

AGIV

Bogemans, F. & Baeteman, C. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 20.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.